

**Klagenemnda
for offentlige anskaffelser**

Nærings- og fiskeridepartementet
Postboks 8090 Dep
0032 OSLO
Norge

Deres referanse
14/3107-4

Vår referanse

Dato:
17.10.2014

**KLAGENEMNDA FOR OFFENTLIGE ANSKAFFELSER – SVAR PÅ HØRING OM
FORENKLING AV DET NORSKE ANSKAFFESESREGELVERKET**

1. Innledning

Vi viser til departementets brev 20. juni 2014 om et nytt og forenklet norsk regelverk for anskaffelser som ikke er omfattet av EUs anskaffelsesdirektiv. Klagenemnda støtter at regelverket baseres på utvalgets prinsipale forslag, og ikke utvalgets alternative minimumsforslag. Klagenemnda har noen synspunkter og merknader til utvalgets prinsipale forslag, som vil bli gjennomgått nedenfor.

Klagenemnda nevner innledningsvis at det er noe ulike meninger i nemnda om enkelte av forslagene. Dette svaret er et uttrykk for flertallets syn, og representerer ikke nødvendigvis den enkeltes syn.

Nemndsmedlem Gro Amdal har vært medlem av Forenklingsutvalget, og hennes meninger fremgår av utvalgets innstilling.

2. Klagenemndas syn på forslaget

2.1 Formål og grunnleggende prinsipper

Klagenemnda er positiv til utvalgets forslag om å klargjøre skillet mellom hva som er formålet med regelverket, og hva som er virkemidlene for å oppnå dette formålet. Etter nemndas oppfatning er konkurranse kun et virkemiddel for å oppnå formålet om effektiv ressursbruk, og ikke et mål i seg selv. Det er likevel et så sentralt virkemiddel at det gjerne kan inntas i formålsbestemmelsen. Klagenemnda foreslår på denne bakgrunn at loven § 1 får følgende formålsangivelse:

§ 1. Formål

Loven og tilhørende forskrifter skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser *gjennom* konkurranse om offentlige kontrakter.

Postadresse:
Postboks 439 Sentrum
5805 Bergen

Besøksadresse:
Rådhusgaten 4
5014 Bergen

Telefon: +47 55 59 75 00 postmottak@kofa.no
Telefaks: +47 55 59 75 99 www.kofa.no

Klagenemnda støtter ikke forslaget om å ta ut to av de mest sentrale grunnprinsippene fra opplistingen i reglene. Dette gjelder kravene til forutberegnelighet og etterprøvbarehet. Av kravet til forutberegnelighet er det i praksis utledet to viktige regler, at leverandørene må kunne forvente at oppdragsgiver opptrer i samsvar med det som er skrevet i konkurransedokumentene, og at leverandørene må gis et forsvarlig grunnlag til å inngi tilbud. I kravet til etterprøvbarehet ligger det at anskaffelsesprosessen skal dokumenteres skriftlig slik at partene, media, allmenheten, domstolen, klagenemnda og andre i ettertid skal kunne se hva som har foregått. Siden fjerningen av disse to grunnprinsippene ikke er ment å innebære noen realitetsendring, at det vil bli anstrengt å tolke disse reglene inn i de andre grunnprinsippene og at det kan bli usikkerhet om hvilke regler som gjelder dersom disse to grunnprinsippene fjernes, bør disse prinsippene være regelfestet som i dag.

2.2 Ny konkurranseform

Klagenemnda støtter flertallets forslag til ny konkurranseform for gjennomføring av anskaffelser som omfattes av forskriften del II. Forslaget innebærer at det tradisjonelle anbudsinstuttet og forhandlingsforbudet fjernes, og at anskaffelsene gjennomføres enten etter en åpen eller begrenset tilbudskonkurranse, med den følge at oppdragsgiver, etter at tilbudsfristen er utløpt, bestemmer om det skal forhandles, og med hvem.

Forslaget innebærer et epokeskifte for de særnorske anskaffelsesreglene. Gjeldende prosedyreregler medfører store kostnader for oppdragsgivere og leverandører ved at mange leverandører og tilbud må avvises fordi de ikke tilfredsstiller de dokumentasjonskrav den offentlige oppdragsgiver har satt. Dette kan i den nye konkurranseformen løses ved at oppdragsgivere ber om ettersendelse av denne dokumentasjonen.

I et nasjonalt perspektiv må det viktigste være at reglene utformes slik at de legger til rette for mest mulig effektiv ressursbruk. Også regler som søker å sikre like konkurransevilkår mellom tilbyderne, kan virke konkurransebegrensende, eksempelvis ved at tilbydere avvises på grunn av formelle feil. Sikkerhetsmekanismene bør derfor begrenses til det som er nødvendig. Forslaget må også ses i lys av at det kun gjelder kontrakter med verdi opp til 1,6 millioner kroner for varer og tjenester, og 40 millioner kroner for bygge- og anleggskontrakter. Det er derfor en litt annen kontekst enn konkurranser som gjennomføres etter forskriften del III, hvor kontraktene kan ha betydelig høyere verdi.

Den foreslåtte konkurranseformen gir stor fleksibilitet, noe som kan være til fordel både for oppdragsgiver og leverandør. Selv om den nye konkurranseformen gir leverandørene mindre forutberegnelighet med hensyn til om det vil bli avklaringer og/eller forhandlinger senere, er det ut fra et kostnadsperspektiv en fornuftig løsning. De offentlige oppdragsgiverne vil uansett være bundet av likebehandlingsprinsippet i den videre prosessen, hva enten de etter utløpet av tilbudsfristen velger forhandling/avklaring eller ei. Forslaget bygger på en forutsetning om at oppdragsgiver gir tilbyderne et likeverdig grunnlag å inngi tilbud på. Det forutsettes at leverandørene på dette grunnlag inngir sitt beste tilbud allerede ved første tilbudsfrist. I normaltilfellet vil det da gjerne ikke være behov for å forhandle, og oppdragsgivere vil kunne velge tilbudet som er best ut fra de fastsatte tildelingskriteriene. Oppdragsgiver kan eventuelt beslutte om det skal forhandles, og med hvem, ut fra tilbudene som kommer inn. Her må en kunne gå ut fra at oppdragsgivere opptrer fornuftig og økonomisk rasjonelt, og at de har evne til å ivareta likebehandlingsprinsippet gjennom eventuelle forhandlinger og avklaringer. Gjennomføres konkurransen etter de nevnte forutsetningene, vil den nye konkurranseformen ikke være problematisk i relasjon til likebehandlingsprinsippet.

Nemnda finner likevel grunn til å påpeke at anbudskonkurranser har hatt en viktig misjon for å sikre likebehandling. Særlig i bygge- og anleggsanskaffelser opp mot EØS-terskelverdien, ville det kunne være en fordel om adgangen til å benytte konkurranseformen var i behold. Som utvalget er inne på, kan imidlertid en oppdragsgiver velge å følge et strengere regelsett enn man er forpliktet til. På denne måten vil ikke adgangen til å benytte anbudskonkurranser være helt avskåret.

Nemnda finner for øvrig grunn til å kommentere utvalgets redegjørelse for hvordan avklaringer og forhandlinger skal gjennomføres. Nemnda oppfatter utvalgets beskrivelse som eksemplifiseringer av hvordan det normalt vil være relevant å ivareta likebehandlingsprinsippet i de situasjonene som er beskrevet, og at det ikke er utvalgets intensjon å oppstille rettslige rammer for oppdragsgivers handlefrihet. I praksis kan det oppstå situasjoner hvor det kan være relevant å fravike den normalprosedyren som er beskrevet, og det er viktig at prosedyren ikke inneholder unødvendige begrensninger på oppdragsgivers mulighet til å gjennomføre en fornuftig prosedyre. Likebehandlingsprinsippet må naturligvis ivaretas, men dette kan etter omstendighetene gjøres på flere måter.

2.3 Konkrete anskaffelser som er unntatt EUs nye anskaffelsesdirektiv

Klagenemnda deler utvalgets prinsipielle syn om at de kontrakter som er unntatt fra direktivet, heller ikke bør være regulert i forskriften eller loven. Klagenemnda er også enig i at det likevel er grunn til å la de grunnleggende prinsippene få anvendelse på advokatbistand i forbindelse med rettsaker med videre, kontrakter om visse finansielle tjenester, og for lånekontrakter.

2.4 Unntak for kontrakter med en anslått verdi under 100 000 kroner

Klagenemnda er enig med utvalgets mindretall i at de grunnleggende prinsippene bør gjelde ved alle anskaffelser, uavhengig av verdi. Etter nemndas oppfatning bør disse prinsippene gjelde for alle offentlige anskaffelser. En annen sak er at oppdragsgiver vil ha stor skjønnsfrihet med hensyn til hvordan og i hvilken utstrekning anskaffelsen skal eksponeres for konkurranse.

2.5 Skriftlighetskrav og protokollføringsplikt

Klagenemnda er enig med flertallet i at det skal gjelde et skriftlighetskrav knyttet til de vesentligste vurderinger og viktige beslutninger som oppdragsgiver tar i anskaffelsesprosessen. Nemnda mener imidlertid at oppdragsgiver må ha plikt til å samle vurderingene og beslutningene i ett dokument, altså i anskaffelsesprotokollen.

Mindre detaljregulering gir oppdragsgiverne større grad av frihet ved gjennomføringen av anskaffelsesprosessen. Det er derfor ekstra viktig at denne er gjennomsiktig og etterprøvable. Dette øker sannsynligheten for at oppdragsgiver gjennomfører en god og ordentlig prosess. Det er også mer praktisk å begjære innsyn i ett dokument, som er felles for en konkurranse, enn å begjære innsyn i all skriftlig dokumentasjon som er av relevans (notater, e-poster, brev osv.). Alternativet, at det er tilstrekkelig at vurderingene foreligger skriftlig, legger opp til en skjønsmessig vurdering, som vil kunne medføre flere klager til oppdragsgiver, som igjen må bruke mer tid og ressurser på å behandle dette. Det er også mer krevende å gi innsyn i en rekke ulike dokumenter, enn kun ett dokument. Reguleringen i offentleglova § 23 om innsyn, bygger også på at det eksisterer et dokument som heter protokoll.

2.6 Kunngjøring

Klagenemnda deler utvalgets syn om at forhåndskunngjøring kan utgjøre en tidsbesparende og fleksibel løsning, og at oppdragsgivere bør gis en generell adgang til å velge forhåndskunngjøring.

2.7 Dokumentasjon av kvalifikasjonskrav

Klagenemnda støtter hovedpunktene i utvalgets forslag til nye regler om kvalifikasjonskrav og dokumentasjon. Spesielt vil en markert utvidet adgang til å etterspørre ytterligere dokumentasjon formentlig bidra til at kvalifiserte leverandører ikke avvises, og føre til færre tvister i denne forbindelse.

Enkelte problemer som erfaringsmessig oppstår på dette området, er ikke kommentert av utvalget. Klagenemnda forstår forslaget slik at spørsmål som eksempelvis på hvilket tidspunkt kvalifikasjonskravene skal være oppfylt, og adgangen til å ettersende dokumentasjon etter at tildelingsbeslutningen er sendt ut, må løses i den enkelte sak ut fra de grunnleggende prinsippene.

2.8 Digitalisering

Klagenemnda deler utvalgets syn om at oppdragsgivere som hovedregel skal ha plikt til å bruke elektronisk kommunikasjon, når de elektroniske løsningene for dette er på plass. Klagenemnda deler også flertallets syn om at oppdragsgivere, før disse løsningene er på plass, bør ha frihet til å bestemme kommunikasjonsmiddelet, og at oppdragsgiver også bør kunne bestemme at tilbud skal leveres med vanlig e-post i en overgangsperiode.

2.9 Særlige tjenester, blant annet helse- og sosialtjenester

Klagenemnda er ikke enig i at det foreslåtte rammeverket vil være tilstrekkelig til å ivareta de særlige forhold ved anskaffelser av helse- og sosialtjenester. Etter nemndas syn har ikke utvalget i tilstrekkelig grad tatt inn over seg de særlige utfordringer på dette området. Det gjelder i første rekke behovet for å innpasse sørge for-ansvarets forskjellige akser (kvalitet/pris, geografi og mangfoldig/differensiert tilbud) i tildelingskriteriene, men også at det kan være ønskelig og legitimt med et helt annet samarbeid med private aktører på dette området enn endog de nye reglene trolig vil tillate. Innenfor områder som for eksempel psykiatri og rusbehandling bør oppdragsgiver ha mulighet til i betydelig grad å integrere leverandørene i det offentlige tilbudet, herunder slik at man har fleksibilitet til å endre samarbeidsform/omfang over tid, uten hinder av anskaffelsesreglene. Forenklingsutvalget synes å forutsette at også slike forhold bør kunne ivaretas i nye del II, men etter nemndas syn bør rammene gjøres klarere og inntas direkte i forskriftsregulering. Det bør derfor utarbeides et særlig regelverk for anskaffelse av helse- og sosialtjenester.

2.10 Terskelverdi

På samme grunnlag som utvalgets flertall, kan ikke nemnda se at det er grunn til å endre den nasjonale terskelverdien på 500 000 kroner for alle kontrakter som er omfattet av regelverket. Dette må anses som en godt kjent terskelsum og nemnda har ikke sett noen overbevisende begrunnelser for en annen bestemt terskelverdi.

2.11 Ikke-anskaffelsesfaglige hensyn

Ut fra et forenklingperspektiv har utvalgets flertall foreslått å fjerne gjeldende bestemmelser om ikke-anskaffelsesfaglige hensyn. Klagenemnda er i utgangspunktet positiv til dette, da andre regelsett på mer treffende måte kan ivareta de hensyn som disse reglene er ment å ivareta. Spesielt gjelder dette reglene om HMS-egenerklæring, skatte- og

merverdiavgiftsattest, hvor oppdragsgivere kan risikere å måtte avvise leverandører på grunn av formelle mangler ved den innleverte dokumentasjon.

Klagenemnda finner likevel grunn til påpeke at slik utvalgets forslag til regler er formulert, er det ikke helt klart hvilke regler som skal gjelde for adgangen til å forfølge slike hensyn. For eksempel foreslår utvalget å fjerne regelen om lærlingeklausuler, uten at dette skal forstås slik at det ikke er adgang til å stille krav om at leverandørene har en slik ordning. Fjerningen av regelen som gir adgang til å reservere kontrakter til ideelle organisasjoner, er på den andre siden ment å være en realitetsendring. Med det bakgrunnsbildet som dagens regler danner, bør reglene utformes slik at det ikke er nødvendig å gjennomgå forarbeidene for å finne ut hvilke regler som gjelder. Det er ikke nødvendigvis slik at regelverket blir enklere ved å fjerne dagens bestemmelser.

Klagenemnda overlater den nærmere utformingen av disse reglene til departementet.

Nemnda reiser i denne forbindelse også spørsmål ved om det er hensiktsmessig å fjerne gjeldende forskrift § 3-11 (1), med anvisning om å benytte omforente standardvilkår. Det har helt siden REFSA på 1970-tallet vært en gjennomgående forutsetning at bygge- og anleggsbransjens fremforhandlede standarder som hovedregel skal anvendes. I praksis lister oppdragsgiver opp nødvendige og begrunnede avvik som markedet forholder seg til – og dette gir i det minste klarhet og forutsigbarhet selv om praksis ofte går lenger enn til endringer som tilsies av oppdragets art. Departementet bør være særlig oppmerksom på høringsuttalelser fra bransjen på dette punkt.

2.12 Alternativt regelsett – et minimumsregelverk

Etter klagenemndas syn vil et minimumsregelverk være beheftet med så stor usikkerhet, for både oppdragsgivere og leverandører, at nemnda ikke støtter dette.

2.13 Andre forhold

Utvalget foreslår visse endringer i dagens regler om avvisning av leverandører og tilbud. Klagenemnda er i utgangspunktet positiv til disse forslagene, men har likevel noen kommentarer.

Den foreslåtte § 5-22 andre ledd, om rett til å avvise på grunn av forhold ved leverandøren, er ikke helt klar. Det vil være nødvendig å se til forarbeidene for å forstå hvilke tilfeller som kan rammes. Både av hensyn til oppdragsgivers skjønn, og etterfølgende kontroll av dette, bør man finne en bedre norm enn oppdragsgivers mening om sannsynligheten for at leverandørens integritet er utilstrekkelig.

Det fremstår heller ikke hensiktsmessig å forskriftsfeste et uttrykkelig krav om sannsynlighetsovervekt. Avvisningsgrunnen skal være anvendelig overfor et vidt spekter av forhold, og vurderingstemaet er mer operasjonelt om normen (1) kontrollerer om grunnlaget for vurderingen er relevant/saklig, og (2) om forholdet er av et visst alvor.

Alternativene «tilfredsstillende kvalitet», «på hensiktsmessig og forsvarlig måte» eller «til rett tid», kan forkortes til om leverandøren på tilfredsstillende måte kan forventes å oppfylle kontrakten.. Klagenemnda foreslår på denne bakgrunn at forskriften § 5-22 andre ledd gis følgende utforming:

- (2) Oppdragsgiver kan avvise en leverandør som mangler den nødvendige integritet som kontraktspart, eller ikke kan forventes på tilfredsstillende måte å oppfylle

kontrakten. Grunnlag for avvisning kan for eksempel være at leverandøren er i alvorlige økonomiske vanskeligheter, har unnlatt innbetaling av skatter eller avgifter, har utvist uakseptabel yrkesmessig vandel eller andre alvorlige forsømmelser, herunder innenfor konkurranse-, miljø-, arbeids- eller menneskerettighetslovgivningen, gitt misvisende opplysninger eller utilbørlig påvirket oppdragsgiver, eller tidligere gjort seg skyldig i alvorlige kontraktsbrudd.

Utvalgets forslag til regler om avvisning av tilbud bygger på at det er opp til oppdragsgiver om et tilbud med mer enn ubetydelige avvik eller forbehold bør tas i betraktning. Slik vil også dagens regler virke, forutsatt at oppdragsgivers hjemmel for avvisning av et tilbud finnes i den fakultative avvisningsregelen, og det henvises til denne hjemmelen. I mange tilfeller gjøres imidlertid ikke dette, og resultatet blir en unødvendig tvist om hvorvidt oppdragsgiver hadde plikt til å avvise tilbudet. Avvisningsbestemmelsen bør derfor utformes på en slik måte at oppdragsgivers avvisning kun kan underkjennes dersom oppdragsgiver heller ikke hadde rett til å avvise. I tillegg bør avvisningsplikten for tilbud som ikke er bindende, omformuleres noe. Vilkåret *kan anses* er ikke nødvendig, avvisning bør heller betinges av at tilbudet *ikke er bindende*.

Klagenemnda foreslår også at tilføyelsen om at avviksvurderingen kan utsettes til etter at eventuelle forhandlinger er gjennomført, ikke tas med. Med dette menes ikke å støtte mindretallets forslag om at tilbud med vesentlige avvik må avvises før forhandlingene. En slik regel vil kunne uthule den foreslåtte forenklingen som den nye konkurranseformen er ment å ivareta. Tvert imot antar nemnda at det kan være aktuelt for en oppdragsgiver å avvente avvisning til etter forhandlingene, også for andre avvisningsregler, eksempelvis ved tvil om hvorvidt tilbudet er bindende. At det er adgang til dette, trenger imidlertid ikke å fremgå uttrykkelig. Den uttrykkelige avvisningsregelen for alternative tilbud er heller ikke nødvendig. De øvrige avvisningsreglene vil også omfatte et alternativt tilbud som er inngitt i strid med de reglene oppdragsgiver har fastsatt for alternative tilbud. Klagenemnda støtter heller ikke innføring av en regel om at oppdragsgivere kan avvise tilbud som av andre grunner er uakseptable. Det må være oppdragsgivers ansvar å utforme konkurransegrunnlaget på en slik måte at leverandørene gjøres kjent med hvilke krav som stilles. Klagenemnda foreslår på denne bakgrunn at forskriften § 5-23 gis følgende utforming:

§ 5-23. Avvisning på grunn av forhold ved tilbudet

(1) Oppdragsgiver kan avvise tilbud som inneholder avvik, uklarheter eller lignende, så fremt manglene ved tilbudet ikke er ubetydelige. Er manglene vesentlige, skal tilbudet avvises.

(2) Oppdragsgiver skal avvise tilbud som ikke er bindende.

I utvalgets omtale av prissettingen av avvik er det også enkelte forhold nemnda vil kommentere. Utvalget uttaler at oppdragsgiveren ved prisingen må legge til grunn at avviket blir realisert, men samtidig innenfor det saklige og forsvarlige. Dette betyr at tilbudet må tillegges en pris basert på hva et slikt avvik maksimalt vil kunne medføre av merkostnader for oppdragsgiver, basert på en saklig og forsvarlig vurdering. Klagenemnda er enig i at dette kan være et (klart) utgangspunkt, men vil likevel påpeke at som en unntaksfri regel er dette for absolutt. Etter omstendighetene kan den forsvarlige vurderingen av et avvik være at en for alle praktiske formål kan utelukke at dette får noen betydning. I noen tilfeller kan det også tenkes at oppdragsgiver må legge til grunn en enda høyere pris for å ivareta likebehandlingsprinsippet. Etter omstendighetene må det derfor være rom for å behandle et

forbehold eller avvik på flere måter. Det avgjørende må være at likebehandlingsprinsippet ivaretas.

Klagenemnda finner også grunn til å påpeke at utvalgets omtale av avlysningsreglene ikke gir en helt presis gjengivelse av gjeldende rett. Allerede Høyesteretts avgjørelse i Concorde-dommene, Rt. 2000 side 1706, og Rt. 2001 side 473, gjør det klart at oppdragsgivers beslutning om avlysning kan settes til side av domstolene når kravet til saklig grunn ikke er oppfylt. Dette kommer kanskje klarest til uttrykk i Høyesteretts gjengivelse av lagmannsrettens dom i Rt. 2001 s. 473: *"Etter alminnelig anbudsrett vil sanksjonene mot en urettmessig forkastelse av alle tilbud - avlysning av anbudskonkurransen - ikke gå lenger enn at anbyderne etter omstendighetene vil kunne ha krav på erstatning. Faller tilfellet inn under anskaffelsesloven, følger det derimot av kjæremålsutvalgets kjennelse at en anbyder under visse forutsetninger kan kreve at avlysningen settes til side."* Med en slik virkning er det rimeligvis ikke rom for et subjektivt vilkår om hvorvidt oppdragsgiver kan bebreides for ikke å ha forutsett den aktuelle årsaken til avlysningen. En annen sak er at oppdragsgiver kan være erstatningsansvarlig for mangelfull planlegging, men det er altså et annet spørsmål enn om avlysningen er saklig. Dette er også lagt til grunn i langvarig nemndspraksis, se eksempelvis klagenemndas avgjørelse i sak 2012/183 med videre henvisninger. Det er viktig at det kommer klart frem at oppdragsgiver kan ha saklig grunn til å avlyse selv om avlysningsgrunnen skyldes eget uforsvarlig forhold (for eksempel mangelfull planlegging) og at sistnevnte kun har betydning i spørsmålet om oppdragsgiver skal være erstatningsansvarlig.

Nemndsmedlem Kai Krüger vil i sterkere grad enn ovenfor ta avstand fra forslaget om å oppheve den tradisjonelle anbudskonkurransen fra regelverkets Del II.

Krüger støtter NOU-mindretallet ut fra de hensyn som det redegjøres for på s 156-157 – særlig at tradisjonell anbudskonkurransen i praksis synes å være den foretrukne modell for Del II anskaffelser (NOU s 44 og s 156) – og ganske særlig innen bygg og anlegg. Anbudskonkurransen uten forhandlingsrett har vært den etablerte hovedregel i norsk regelverk over meget lang tid og bør beholdes – og heller vurderes for en mer begrenset oppmykning, slik mindretallet er inne på i NOU s 159. I praksis kan dessverre uklarheter i tilbudene ofte tilbakeføres til tvetydigheter i konkurransegrunnlaget som oppdragsgiver allerede i utgangspunktet har risikoen for, og som ikke bør kunne forhandles bort i egen favør. Uheldige avvisingssaker i KOFA-praksis om kvalifikasjoner vil kunne løses etter mønster av Dir. 2014/24 artikkel 56 nr. 3 (fremsendelse av etterspurt dokumentasjon senere enn tilbudsfristen). Mer grunnleggende er at leverandørene prinsipielt må vite i forkant om utarbeidelse av tilbudet skal skje som «last shot» eller som åpningstilbud. Flertallets forslag bryter med rimelig forutberegnelighet for markedet, jf. nemndas innvending ovenfor mot forslaget om å innsnevre formålsregelen i loven § 1 og mot fjerning av forutberegnelighet og etterprøvbarhet som grunnleggende prinsipper for gjennomføring av konkurranse om offentlige oppdrag (§ 5). Forslaget om at oppdragsgiver ikke en gang skal kunne varsle frafall av forhandlingsretten bør heller ikke følges opp. På disse punkter kan utvalgsflertallets forslag i realiteten vise seg å øke konfliktnivået i klagefrekvens og søksmål.

Oslo, 17. oktober 2014

Georg Fredrik Rieber-Mohn
Klagenemndas leder